

Nära sex tusen skjutna rovd

Granskning visar en illa skött "förvaltning"

Foto: Hans Ring

Trots att björnen, vargen, lodjuret och järven är fridlysta är jakten på dessa arter omfattande. Robert Franzén presenterar här en sammanställning av denna jakt på de fyra stora i en samlad överblick – som samhället borde ha, men saknar. En rad missförhållanden framträder, som släpphänt lagstiftning och reglering och från de ansvariga myndigheterna dålig rapportering, tillåtelse av oetiska metoder, muntliga beslut samma dag, oåtkomlig, ofullständig eller saknad redovisning och information, samt brist på övergripande ansvar.

BAKGRUND: FÖRVALTNING ÄR ANNAT ÄN JAKT

Förvaltningen av djuren i vår natur har under mer än ett sekel inte varit en politisk fråga. Under senare hälften av 1800-talet näst intill fullbordades utrotningen av de stora rovdjuren och även många rovfåglar (kroknäbbar) i vårt land. Samtidigt växte Sveriges befolkning och passerade 4 miljoner och cirka 1/3 av befolkningen utvandrade. Den absoluta merparten av befolkningen (90 procent) bodde på landet – de flesta under knappa förhållanden och utrotningskampanjerna mot vargen och de övriga rovdjuren var i det närmaste fullbordade då de verkliga svältåren inträffade 1867-1869.

KRING SEKELSKIFTET 1800/1900 växte naturromantiken samtidigt som inflyttningen till städerna ökade. Jägareförbundet bildades formellt 1896 och några år dessförinnan togs de statliga skottpengarna på björn bort. De stora rovdjuren var redan då i huvudsak utrotade från Götaland och större delen av Svealand och undanträngda till Norrlands inland och fjälltrakter.

Andra förvaltningsåtgärder tog vid som fredning av örnarna 1924 och stegvis för de stora rovdjuren. Fredningsåtgärderna kan sägas vara slutförda i och med att vargen fredades 1966 och slutligen järven 1969. Förvaltningsåtgärder fram till 1990-talet handlade om att rädda den spillra av rovdjur som fanns kvar. Likaså initierades arbete med att öka kunskapen om rovdjuren genom inventeringar och forskning.

STAMMARNAS AV BJÖRN och lodjur ökade i antal och utbredning. Björnen började komma tillbaka till både Dalarna och Gästrikland och den första föryngningen av varg konstaterades 1983 i Värmland. Så länge de stora rovdjuren var ett problem bara för rennäringen uppmärksammades inte konflikten med rovdjuren i samhällsdebatten.

Vändningen kom under 1990-talet då rovdjuren och särskilt vargen uppmärksammades kunna bli en allvarlig konkurrent om det jaktbara viltet, samtidigt som de första jakthundarna dödades av varg. Dessförinnan – under mer än hundra år – hade jägarna ensamma kunnat jaga älgar och småvilt utan

konkurrens av fyrfota rovdjur. Då väcktes jägarkåren! Rovdjurspolicies togs fram av Naturvårdsverket och även av Jägareförbundet och den första rovdjursutredningen tillsattes 1998. Utredningen lämnade två betänkanden under 1999 och i december 2000 lämnade regeringen den första rovdjurspropositionen – Sammanhållen rovdjurspolitik, som riksdagen antog 2001.

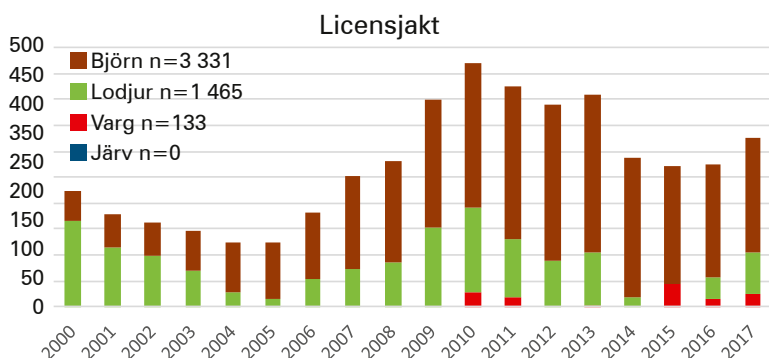
Rovdjursförvaltningen blev ett nytt eget politikområde och därefter har ytterligare två rovdjursutredningar med efterföljande propositioner och riksdagsbehandlings genomförts. I 2008 års valrörelse reste den dåvarande statsministern till Dalarna för att ingjuta hopp hos masarna om en återgång till färre rovdjur. Skulle åren kring sekelskiftet 1900/2000 med växande stammar av De Fyra Stora bara bli en parentes?

I DAG BESLUTAR LÄNSSTYRELSENA OM LICENSJAKT OCH SKYDDSJAKT

Betydande förändringar i den riktningen blev verklighet efter 2009 då riksdagen antog propositionen "En ny rovdjursförvaltning".

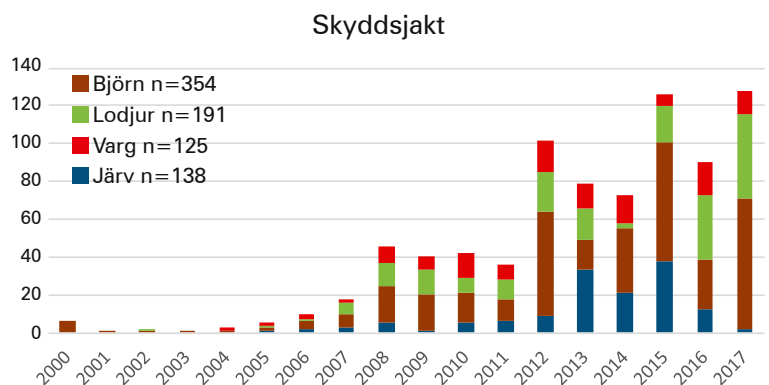
jur hittills under 2000-talet

i Sverige av de fredade Fyra stora

Figur 1. 4 929 licensjagade lodjur, vargar och björnar fördelade på åren 2000-2017.

Källa: Naturhistoriska riksmuseet.

Figur 2. 808 skydds jagade järvar, björnar, lodjur och vargar fördelade på åren 2000-2017 skjutna med stöd av 23 a § Jf. Uppmärksamma den kraftiga ökningen under senare år med ökad delegering.

Källa: Naturhistoriska riksmuseet.

En ökad delegering från Naturvårdsverket till landets 21 länsstyrelser att själva kunna besluta om jakt på rovdjur infördes. Dessutom infördes licensjakt på björn, lodjur och varg.

Den årliga jakt som tillätts på björn och lodjur efter Sveriges EU-inträde 1995 fram till 2009 benämndes under den perioden också som skyddsjakt, för att sådan decimeringsjakt bättre skulle döljas inom art- och habitatdirektivets undantagsbestämmelser. Alla de fyra stora är formellt fredade efter EU-inträdet.

I denna artikel redovisas hur jakten efter rovdjur ökat särskilt efter år 2010. Här redovisas inte bara licensjakt och skyddsjakt efter myndighetsbeslut, utan också omfattningen av skyddsjakt på så kallat eget initiativ. Exempel ges också på att rovdjur kan skjutas även med stöd av annan lagstiftning.

Ofrånkomligt handlar det här mycket om siffror både på antalet skjutna rovdjur och år men också om paragrafer i lagstiftningen. För att förhoppningsvis göra detta mer överskådligt och tydligt redovisas därför flera diagram.

LICENSJAKT PÅ NÄRA FEM TUSEN STORA ROVDJUR SEDAN ÅR 2000

För de flesta arter som får jagas gäller allmän jakt. Den är begränsad till vissa tider på året och jakten omfattar ibland vissa individer av arten (kön/ålder).

Licensjakten på lodjur åker berg- och dalbana. Hur är detta möjligt, då myndigheterna säger sig bedriva en adaptiv förvaltning och rovdjuren inventeras årligen? Är det ingen som tar det nationella ansvaret?

För rovdjuren infördes licensjakt på björn redan 1981. I många år dessförinnan var det allmän jakt på björn i Jämtlands län

och i kommunerna Gällivare och Jokkmokk i Norrbottens län. I dessa områden fick det då skjutas ett obegränsat antal djur. Vid licensjaktens införande sattes en högsta kvot på 36 björnar varav 16 sköts. Jakttillfällena på björn i Sverige har därefter ökat enormt och år 2013 rapporterades att 305 björnar hade skjutits under licensjakt. Under senare år har kvoterna blivit fyllda på allt kortare tid.

I figur 1 redovisas 4 929 stora rovdjur som skjutits under "licensjakt" under 2000-talet.

En art där licensjakten åkt berg- och dalbana är lodjuret, där 165 lodjur sköts år 2000 och 162 lodjur 2010. Däremellan var det en djup dip 2005 då 14 lodjur sköts och 2015 tilläts ingen licensjakt på arten.

Hur är detta möjligt, då beslutande myndigheter säger sig bedriva en adaptiv förvaltning och rovdjuren inventeras årligen? Är det ingen som tar det nationella ansvaret? Naturvårdsverket måste rimligen sätta ned foten, då det är verket som får delegera jaktbesluten till länsstyrelserna. Det bör i sammanhanget noteras att ingen licensjakt på järv hitintills har tillåtits i Sverige.

Användningen av annars förbjudna hjälpmedel som helikopter är omfattande vid skydds jakt i renskötseområdet. (Men just denna bild är tagen i samband med radiomärkning av björn.)

Foto: Robert Franzén

SKYDDSJAKTER GENOM MYNDIGHETS- BESLUT HAR ÖKAT LAVINARTAT

Skyddsjakten efter rovdjur har ökat lavinartat fr.o.m. 2010, då besluten om skydds jakt alltmer delegerats till länsstyrelserna. Skyddsjakten har ökat på samtliga arter och särskilt i renskötseområdet. Under 2000-talet har 808 rovdjur rapporterats skjutna under skydds jakt – 132 under åren 2000-2009 och 676 de senaste åtta åren 2010-2017 (figur 2).

Skyddsjakten på varg har varit omfattande särskilt i Jämtlands län men också i övriga renskötse län. Totalt har 125 vargar skjutits, varav 101 efter 2009.

Skydds jakt på järv och björn har också ökat kraftigt de senare åren i renskötse län. Därför har jakten i renskötse län granskats och analyserats särskilt. Jag bad Karin Ericson, Krister Persson och Berth-Ove Lindström som är naturvårdens representanter i viltförvaltningsdelegationerna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, att från respektive länsstyrelse begära uppgifter om antalet jaktbeslut och antalet dödade rovdjur som skjutits under skydds jakt efter 2009.

UPPGIFTER OM SKYDDSJAGADE ROVDJUR INTE TILLGÄNGLIGA

Det bör uppmärksammas att samlade uppgifter om skydds jagade rovdjur fortfarande inte finns tillgängliga på nätet. För att få överblick krävs ett omfattande detektivarbete. Licens jagade björnar, lodjur och vargar redovisas på Statens Veterinärmedicinska Anstalts (SVA) hemsida fr.o.m. 2004, men inga uppgifter

om de skydds jagade djuren.

De senaste åren har den norska rovdjursdatabasen ROVBASER börjat användas även av svenska myndigheter. Ur den databasen är begränsade uppgifter tillgängliga för allmänheten – dock väldigt få skydds jagade rovdjur. Jag har efter förfrågan också erhållit information om skydds jagade rovdjur från SVA, Naturhistoriska riksmuseet (NRM) och även från Naturvårdsverket för denna sammanställning.

I arbetet med att para ihop uppgifter från olika datakällor har även databasen "Habides" upptäckts, där dödade rovdjur vartannat år ska redovisas till EU-kommissionen. Den redovisningen är, vad jag kan finna, ofullständig och den senaste redovisningen gjordes 2014.

LÄNSSTYRELSEN TOG BETALT

Skyddsjakten efter järv och björn har varit mest omfattande i Norrbottens län. Därför begärdes kopior av samtliga skydds jaktbeslut från Länsstyrelsen där. Kopior av 188 beslut erhöles, för vilka vi till Länsstyrelsen fick betala en avgift på 1 434 kronor.

Besluten har granskats bl.a. beträffande:

- rovdjursart
- antalet och vilka djur som får skjutnas
- vilket område (sameby)
- tillåtet i nationalparker och naturreservat
- antal muntliga beslut
- vem jaktledaren är
- jakttidens längd
- tillåtna jaktmetoder
- besiktning av skjutna djur

Jakt efter honor med ungar och jakt i nationalparker tillåts

Flera länsstyrelsebeslut har efter första beslutet senare kompletterats med tilläggsbeslut där jakttiden har förlängts eller där jaktområdet utökats och även med att kvoten ibland har utökats.

I flera björnjaktbeslut har jakt på honor med ungar tillåtits och när det gäller järv har besluten medgett att honor med ungar har dödats vid lyorna.

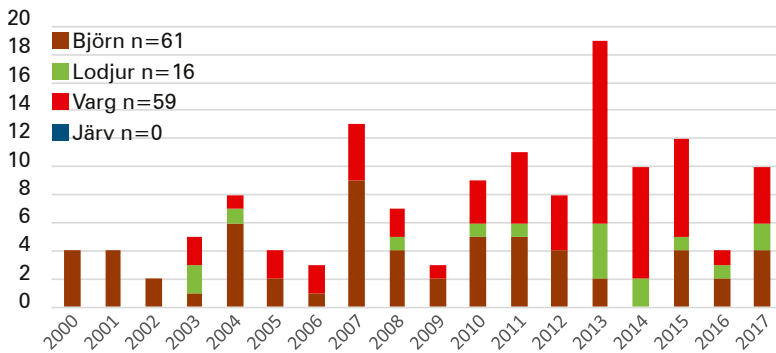
I flera beslut har jakt efter björnhonor med ungar tillåtits och att järvhonor med ungar dödats vid lyorna. Skydds jakt har tillåtits i nationalparker och naturreservat.

Skydds jakt har tillåtits i nationalparkerna i Världsarvet Laponia och även i andra nationalparker och i naturreservat. I några samebyar har det beviljats särskilt många skydds jaktbeslut de senaste åtta åren. Samebyarna Luokta-Mavas (41), Semisjaur-Njarg (34), Talma (21) och Lainiovuoma (21) sticker ut.

Muntliga beslut om jakt samma dag

I Norrbottens län är nästan samtliga 87 jaktbeslut på björn muntliga beslut, där skydds-

28 § Skydds jakt – eget initiativ

Figur 3. 136 björnar, lodjur och vargar som skjutits på eget initiativ med stöd av 28 § Jf fördelade på åren 2000–2017. Uppmärksamma den kraftiga ökningen av skjutna vargar fr.o.m. 2010.

Källa: Naturhistoriska riksmuseet.

Foto: Robert Franzén

En av 447 björnar som skjutits vid olika skydds jakter.

jakt tillåts samma dag och där djuren också skjutits samma dag, de flesta från helikopter. Beträffande järvbesluten i Norrbotten så står det inte att de tagits muntligen, men i många av dem tillåts skydds jakt från beslutsdagen.

Så kallade muntliga beslut tas också rutinmässigt av de övriga länsstyrelserna i renskötsellänen. Länsstyrelsen i Jämtlands län uppger att 45 av 93 skydds jaktbeslut på björn är muntliga beslut.

VILLKOR ALLTMER GENERÖSA

Då man granskar jaktbesluten över tid är det uppenbart att det till en början är relativt strikta villkor som efterhand luckrats upp. Några exempel beträffande skydds jakt på järv:

Jakt från helikopter tillåts i nästan alla beslut. Det är också tillåtet att använda snöskoter för att söka efter rovdjuren och att medföra vapen på skoter. I några fall har även jakt från snöskoter tillåtits. Jaktledare utsågs i början av 2010-talet av länsstyrelsen och samebyarna gemensamt, men efter 2013 oftast av samebyn själv. Likaså tillåts ofta att utomstående jägare får delta i jakten. Besiktning av dödade djur eller redogörelse av skydds jakten krävs sällan.

ORED I RAPPORTERINGEN

Antalet järvvar som får dödas i samma beslut varierar i Norrbottens län mellan 1 och 7 djur. Den tid skydds jakt tillåtits varierar mellan 2 och 96 dagar. I hälften av besluten är jakttiden längre än en månad.

Skjuts då det antal djur som länsstyrelsen meddelat tillstånd på? Av de skjutna järvarna som inkommit till SVA/NRM kan utläsas fynddag och platsinformation där djuret dödas. Uppgifterna har pusslats ihop med olika skydds jaktbeslut, men bara hälften av de 152 tilldelade järvarna har rapporterats skjutna, dvs 76 järvvar har inte rapporterats skjutna.

Däremot har 9 järvvar inkommit till SVA/NRM där skottplats och datum inte kan kopplas till något länsstyrelsebeslut. Dessa 9 järvvar är skjutna i samebyarna: Svaipa (5), Luokta-Mavas (2), Laevas (1) och Lainiovuoma (1).

SKYDJS JAKT SOM FÖRTÄCKT ILLEGAL JAKT

Att länsstyrelserna tillåter skydds jakt på många djur i samma beslut under lång tid (som längst över tre månader) är oroväckande. Kontrollen av en så lång jakt är omöjlig och det leder obönhörligen till att skydds jaktbesluten kan missbrukas och dölja/täcka illegal jakt – alltså att djur kan dödas som inte rapporteras!

SKYDJS JAKT PÅ ENSKILDS INITIATIV

Skydds jakt utan föregående myndighetsbeslut kan ske med hänvisning till 28 § i jaktförordningen. Med stöd av den paragrafen kan djurägare under vissa förhållanden döda ett rovdjur som angriper ett tamdjur. Vargen flyttades ut från paragrafen 1990 då framtiden för arten bedömdes som osäker i landet, men flyttades tillbaka igen 2001. När den flyttades tillbaka skrev regeringen i

propositionen 2000/01:57: ”Det kan därför inte uteslutas att det kan finnas ett berättigat behov för tamdjursägare att i akuta skadesituationer ha möjlighet att döda en varg som angriper tamdjur. Främst bör detta gälla tamdjur som ingår i en näringsverksamhet.”

Paragrafen var därefter föremål för omfattande diskussioner och ribban när den kan användas har därefter sänkts i omgångar. Tidigare skulle dödade djur anmälas till polisen, men nu till länsstyrelsen. Lodjur som dödar vilt i vilthägn får också dödas med stöd av denna paragraf.

Allt fler vargar skjuts med stöd av 28 §

I förarbetena till återinförandet av varg i paragrafen sägs: ”Om varg tas med i 28 § jaktförordningen bedömer vi att det kommer att leda till att endast någon eller några enstaka vargar dödas per år.” Antalet vargar som skjuts med stöd av 28 § har ökat kraftigt efter 2010. Under perioden 2010–2017 rapporterades minst 45 vargar skjutna. Under de föregående åtta åren sköts 14 vargar.

Det är uppenbart att paragrafen under senare år främst används av jägare då hundar uppvaktas eller attackerats. Av de 45 vargarna under 2010–2017 sköts 32 under jaktmånaderna september och oktober. Det är alltså vid få angrepp på andra tamdjur!

Av figur 3 framgår att det även skjuts ett inte försumbart antal björnar och lodjur med stöd av 28 §. Fältbesök och dokumentation av vad som verkligen hänt vid dessa avlivningar förekommer knappast. Paragrafen kan självfallet missbrukas.

År 2009 infördes 28 c §, där det uttryck-

	Varg	Björn	Lodjur	Järv	Totalt
40 § Jaktförordningen	25	5	15	1	46
9 § Jaktlagen	1	32			33
BrB kap 24:4 §	1	22			23
NFS 2002:18; 28 § Bifångst			4		4
Totalt	27	59	19	1	106

Tabell 1. Antalet stora rovdjur som under åren 2000-2017 dödats med stöd av annan lagstiftning än licensjakt och skyddsjakt.

Källa: Naturhistoriska riksmuseet, inkomna före 2017-12-05.

► Igen sägs att Naturvårdsverket fortlöpande ska följa hur paragrafen nyttjas och anmäla till regeringen om tillämpningen ”försvårar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus” för arterna. Någon sådan anmälan har, såvitt erfarits, inte gjorts av Naturvårdsverket, trots att användningen av paragrafen ökat markant och inte heller är förenlig med art- och habitatdirektivets undantagsbestämmelser enligt bl.a. flera av rovdjursutredningarna.

FLER LAGLIGA MÖJLIGHETER ATT SKJUTA ROVDJUR

Rovdjuren är fredade men kan ändå skjutas med stöd av andra bestämmelser i lagstiftningen. Se tabell 1.

40 c § i jaktförordningen

Om vilda djur påträffas skadade eller sjuka så får de avlivas av djurskyddsskäl. Det gäller även fredat vilt. Bl.a. skabbangripna vargar har avlivats med stöd av denna paragraf. Un-

der 2000-talet har minst 46 rovdjur avlivats med stöd av 40 c §.

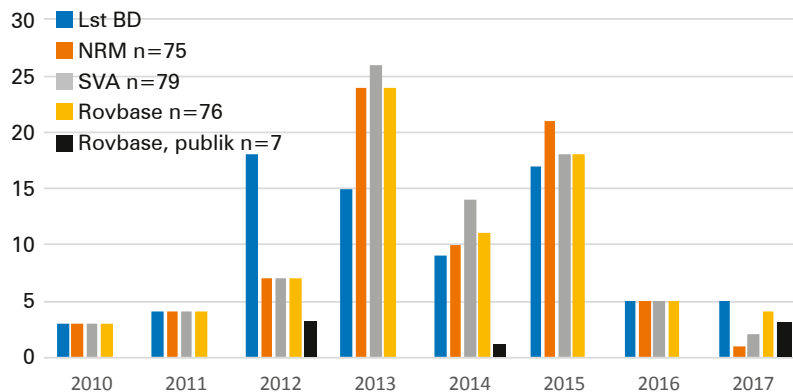
9 § jaktlagen

Om vilda djur bedöms farliga för människors säkerhet eller orsakar allvarlig skada får polisen låta avliva djuret. Med stöd av denna bestämmelse har 32 björnar avlivats under 2000-talet, varav 19 efter 2009.

Brottsbalkens kap. 24; 4 §

Nödparagrafen. Bestämmelsen i brottsbalken om nöd är generell och kan tillämpas på många helt olika situationer. Handlingar som normalt sett är brottsliga, kan under speciella omständigheter vara straffbefriade.

Paragrafen används i varierande omfattning exempelvis då en björn körs upp ur sitt ide av en jakthund som därefter söker skydd hos sin gevärsförsedde husse som upplever en nödsituation och skjuter björnen. Av de 22 björnarna har 20 skjutits med stöd av denna nödparagraf efter 2009.

Figur 4. Antalet redovisade skjutna järvar med stöd av skyddsjaksbeslut i Norrbottens län åren 2010-2017 utifrån olika datakällor

Källor: Länsstyrelsen i Norrbotten, Naturhistoriska riksmuseet, Statens Veterinärmedicinska Anstalt, ROVBASE, ROVBASE-publik del, där den senare endast är tillgänglig för allmänheten.

Bifångst

Fyra lodjur är avlivade som bifångst/felfångst vid användning av godkända fallor avsedda för fångst av annat vilt. Om djuret är allvarligt skadat får det avlivas med stöd av Naturvårdsverkets föreskrifter 2002:18; 28 §.

Trafiken har skördat 670 offer

Utöver olika typer av jakt har väg- och tågtrafik skördat 670 rovdjur under 2000-talet. Den verkliga siffran är sannolikt än högre. Alla arter är drabbade, men särskilt lodjuret, där 451 djur är rapporterade trafikdöda och inkomna till SVA/NRM.

INGEN OFFICIELL OCH TILLGÄNGLIG STATISTIK

Det är mycket allvarligt att det inte finns någon samlad och tillgänglig officiell statistik över skjutna eller i övrigt dödade rovdjur i Sverige och för övrigt inte heller över andra delar av rovdjursförvaltningen. Det är unikt i statsförvaltningen att officiell statistik saknas inom ett politikområde. Det gäller t.ex. uppgifter om inventeringsresultat, viltskador, ersättningar och bidrag för rovdjursskador m.m. Ska dialog om rovdjursförvaltningen kunna föras på en sansad nivå krävs tillgång till relevanta, sakliga och objektiva data. Det är då bedrövt att inte ens jaktstatistiken är tillgänglig och korrekt. Uppgifter om skyddsjagade rovdjur finns inte tillgängliga för allmänheten, vilket framgår med all tydlighet i figur 4, där endast 7 skjutna järvar (svarta staplar) visas för allmänheten.

Länsstyrelsen i Jämtlands län redovisar totalt 157 skyddsjagade stora rovdjur under åren 2010-2017. I NRM:s material återfinns 186 skjutna stora rovdjur i Jämtlands län under samma år.

ROBERT FRANZÉN

Foto: Sven Wirdén